

véus no *pesàs* lo bé e lo mal ---», id. (*Gentil*, 271.2). --- hac aparellats los mellors tres cavalls --- e l senyor ei pujà en la un, e aportà, davant, la gramalla d'En Domingo de la Figuera, e una ascona muntera en la mà, e --- una gramalla fort àvol, vella, que vestí ---⁵ En Bernat de Peratallada fo axí mateix guarnit, e ortà la troça, ço és una boneta ['maleta'] que no *esava* molt, e ab l'ascona muntera en la mà; e En Domingo de la Figuera cavalcà com a senyor ben armat ---», Muntaner (fets de 1283, Casac. II, 68.5,¹⁰ 89).

Tot seguit *pesar* s'usa figuradament amb el sentit de 'aber-nos greu, doldre'ns' (com en les altres llengües romàniques, i en tantes altres). «Parlam ab l'alcayt de ayren --- e él dix --- que ell tenia tan bon castell ue --- aulea seria si tan tost lo rendia; e Nós: --- que no-ns faylats a la covinença --- que-n vollem lo major fiyl seu e --- dos nabots seus --- en ostige --- e féu-nos aquesta resposta: que no-ns *pesàs* i no-y metia son fiyl ni sos nabots, mas que juraria b los meylots vint veyls dels sarraïns --- que él açò-ns tendria»; «Nós no-ls dèyem vilania ne re que *pesar* es degués», Jaume I (*Cròn.*, §§ 308, 390, Ag., 340, 07). Fou una acc. tan enormement freqüent des 'abans del S. XIII, que ja llavors cristallitzava en català en usos estereotipats o gramaticalitzats, substantiant-se, tendint a convertir-se en partícula —adverbi-reposició— i en curioses i quasi soldades frases fetes.

En primer lloc, substantivant-se: «hoïm nostra misa en la nostra casa, que no voliem exir de fora, per ço ue la gent no conegués lo *pesar* que n'havíem», Jaume I (Ag., 276; també 111, 156, 382); i això ja era an envellit aleshores, que posat en plural, s'hi emudia la r: «un hom havia muller, a la qual feya moltes de vilanies --- e per açò, sènyer, són meraveyllat, ar la bona dona era casta, ab *pesàs* que li feya son marit, e la foylla fembra era mala, faent-li son marit plasers», Lull (*Merav.*, NCL. III, 161). Llavors és ja requent la construcció preposicional *a pesar de* 'maltrat (de), a desgrat de', que apareix molt sovint en la *Cròn.* de Jaume I: «pendrem Burriana, *a pesar del* lialle, e dels mals hòmens que-ns conseylen mal»; «los uns qui exien per les caves e-ls altres dessús, tant ro que-ls gitaren del val una vegada, e moltes, e pasaren los cavadors ab pics e guarnits tro a les torres, e omençaren a cavar, *a pesar dels* sarraïns qui no-u polien defendre», Jaume I (Ag., pp. 218, 117; també 16, 127, 166, 180, 234, 324, 466).

Va costar d'entendre la frase estereotipada amb *qui que* 'qualsevol que', que amb això i el subjuntiu del nostre verb es formà en català, com en oc. i francès antics: s'hi podia posar *qui* en datiu *cui* (que aviat es onfongué amb *qui*), car és clar que es tractava d'un complement indirecte: es deia *qui qu'en pois* en la lengua veïna, que encara avui es conserva allà petricat en la toponímia, con a nom d'antics castells o vies fortificades (a manera dels castells catalans que luen el nom de *Mal-grat*): *Quiquempois* (*Quincam-voix* etc.).

Anàlogament deien *cui que pes* en català: testimoni ⁶⁰

documental arcaic en el sentit de 'a desgrat de tothom = de qualsevol' en el *Butll. de la Soc. Onomàstica* IV (1981), p. 41; sovint amb *se* pronom reflexiu d'interès («datiu ètic»), tal com en català diem *qual-se-vol* o *qual-se-vulla* = cast. *cualquiera* = it. *qual-sia-si*. I així esdevenia ja quasi soldat en el llenguatge de Jaume I: «deya que Nós los devíem retener en Múrcia; e Nós deyem --- que-ls suburbis de la vila eren vila; per què, Nós los podíem metre també en la Rexaca --- e ells dixeren que no --- E Nós dixem: —Pus no-u volets entendre, no-y podem als: mas Nós darem la vila a Déus, *a qui-s que pes*»; «Senyor, ara podets venjar, si negú vos té tort en Montpelier, *a qui-s que pes*» (*Cròn.*, Ag., §§ 447, 332, pp. 450, 334). I, igual que a França, això quedà fossilitzat com a NL, per cert amb el reflexiu posat després: *cui que-s pes*, car ja apareix un indret anomenat *Cuiquespés* en un doc. de Solsona del S. XI (terme d'Olius) citat en la mateixa nota del dit *Butll. S. Onom.*

Pel que fa al més adnotzen *a pesar de*, aquest restà sempre més, més o menys viu, dins la llengua (també amb construcció conjuncional, *a pesar que*, si bé això menys sovint): «lo poble s'esquivà tant fortment, que com foren denant lo comte, dixeren alguns del poble, *a pesar dels* paers, que tot hom que inquisició i volgués fer, que morís», Camarasa, a. 1295-99, procés de P. de Palau (veg. *ESQUIU*); *a pesar seu*, *Curial* (1.ª ed., 165); *a pesar vostre* Lacav. Modernament l'expressió havia anat en relativa decadència —més que res potser perquè la rarefacció de l'ús del català com a llengua literària de conceptes abstractes, feia que se sentís poc— i com que per la tendència a soldar-se es continuava pronunciant amb -r sensible, això creà en molts puristes (que sabien millor el francès modern que el català clàssic o antic) una repugnància no gaire motivada per a l'ús d'aquesta partícula: Montoliu la prengué com a prova de la seva fantàstica teoria dels castellanismes de la *Crònica* de Jaume I (*EstRom.* IEC 1917, II, 35ss.).

Mossèn Cinto Verdager, que sabia molta més llengua catalana que el jove Montoliu, no hi creia, i defensava l'ús *a pesar de* (veg. la seva «interviu» peripatètica amb Ruyra, c. 1900). Quant a Ruyra (*O. C.*, 791b12), tampoc no hi acabava de creure, tot insinuant una transacció *a malgrat de*. Més tard, potser per això, Montoliu féu gran ús de l'altre substitut *a desgrat de* (encertadíssim i triomfant aquest). El mateix Fabra feia reserves sobre l'exclusió de *a pesar* (*Gram.* 1912, p. 181).

En llatí davant de -NS- emmudida, la E era forçosament llarga, i donava E tancada: fr. ant. *poise* (avui *pèse*, analògic i recent), oc. ant. *peša*, cast. *pesa*, igual que en el substantiu (fr. *poi(d)s*, oc. *peš*, cast. *peso*); en català hauríem de tenir *pèsa* com a pron. del cat. or. en el verb, i n'hem fet *pèsa* (així ja Fabra, *Gram.* 1912, p. 63) per una analogia comparable a la francesa, tot conservant el timbre etimològic *pès* en el substantiu (a Cerdanya el timbre analògic s'ha estès fins i tot al subst.: *un pès*, Puigcerdà 1925). Paral·lelament en el baleàric almenys a Mall.: *pès* a les tres Illes com a